

DISKUSIA

Teória, metodika a chronológia v archeológii veľkomoravských funerálnych areálov¹

MAREK HLADÍK – MARIAN MAZUCH

The paper presents the methodological foundation for the research of Great Moravian funeral sites. It is based on the discussion following the publication of a monograph *Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén)* by authors M. Mazuch, M. Hladík and R. Skopal which took place in the archaeological literature. The paper discusses three phenomena of archaeological research at Great Moravian burial sites: 1. the relevance of the selection of the studied population in relation to the nature of the research – quantitative vs. qualitative research; 2. the chronology of Great Moravian burial sites; 3. the creation of historical interpretation models – the relevance of the application of quantitative models in the analysis of qualitative data. In the paper's conclusion, the authors formulate the steps of the research process applied in the creation of interpretation models about the Great Moravian society based on data from burial sites, whose methodological foundation is theoretical pragmatism.

Keywords: Great Moravia, chronology, burial grounds, interpretation models, quantitative research, qualitative research.

ÚVOD

Výskum veľkomoravských pohrebísk predstavoval v povojnovej archeológii popri výskume centrálnych lokalít jednu z nosných tém včasnostredovekej archeológie v strednej Európe. Vo všeobecnosti preto môžeme konštatovať, že rozličné fenomény pohrebného rítu boli mnohokrát diskutované z rôznych uhlov pohľadu či s rozličným metodickým prístupom. V roku 2017 sme prispeli do diskusie o pohrebnom ríte na Veľkej Morave publikovaním monografie *Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén)*. Jedným z cieľov práce bolo predložiť analýzu jedného z fenoménov pohrebného rítu – používania drevených konštrukcií a rakiev v hroboch. Zároveň sme tento fenomén skúmali v širšom kontexte všetkých dostupných atribútov pohrebného rítu na Veľkej Morave a pomocou matematického modelovania sme formulovali teoretický model socioekonomických vzťahov, ktoré predstavovali základnú bázu veľkomoravskej spoločnosti. Tento výsledný model sme nazvali teóriou mladých elit (Mazuch/Hladík/Skopal 2017).

Životaschopnosť akéhokoľvek teoretického modelu vždy potvrdí až čas. Od publikovania práce v roku 2017 sa v archeologickej odbornej spisbe ob-

javilo niekoľko textov, ktoré buď reagujú priamo na monografiu, alebo aplikujú spomenutý teoretický model na iné veľkomoravské populácie. Rozhodli sme sa preto na základe týchto podnetných textov rozvinúť naše ďalšie uvažovanie o teórii, metodike a chronológii v archeológii veľkomoravských funerálnych areálov.

H. Chorvátová predložila v roku 2018 čitateľom text, v ktorom približuje a hodnotí našu monografiu (Chorvátová 2018). V autorkinom texte sa však objavuje viacero problematických tvrdení, ako aj niekoľko nejasne formulovaných a ťažko pochopiteľných záverov. V prípade, že by nami predkladaný text vznikol v krátkom časovom horizonte po publikovaní textu H. Chorvátovej, bolo by jeho hlavnou ambíciou reagovať na konkrétne tvrdenia či hodnotiace súdy autorky. Keďže však vznikol s výrazným časovým odstupom, nebudeme sa v práci zaoberať len argumentáciou či protiargumentáciou vo vzťahu k tomuto textu. Dlhší časový odstup nám umožnil predostrieť na tomto mieste všeobecnejšie koncipované myšlienky smerujúce k problematike veľkomoravských funerálnych areálov, k ich chronológii a sociálnej či ekonomickej interpretácii. Ich formulovanie však bolo do značnej miery podnietené práve prácou H. Chorvátovej, ktorá sa z hľadiska formy pohybuje niekde medzi anotáciou a recenziou.

¹ Článok vznikol s inštitucionálnou podporou na dlhodobý koncepčný rozvoj výskumnej organizácie RVO: 68081758 – Archeologický ústav AV ČR, Brno, v. v. i.

Preto nám práve táto práca poslúžila ako akási myšlienková niť, ktorá spája jednotlivé diskutované fenomény.

Autorka definovala niekoľko sporných bodov. Prvým je relevantnosť výberu pohrebísk, s ktorými sme pri výskume pracovali. Druhým sporným bodom je podľa autorky naše údajne úplné rezignovanie na chronologický aspekt. Ďalšie sporné body sú už konkrétnejšie a týkajú sa jednotlivých fenoménov pohrebného ritu a ich interpretácií. Ide o otázku pochovávaní do vydlabaných stromov na veľkomoravských pohrebiskách. Ďalej ide o problematiku ťažby a distribúcie dreva, kde autorka konštatuje, že sme tému málo rozvinuli. Posledným parciálnym problémom, ktorému sme sa podľa autorky mali venovať a nevenovali, sú úvahy o čase potrebnom na zhotovenie jednotlivých drevených konštrukcií.

V roku 2022 aplikoval teóriu mladých elít pri analýze pohrebiska Uherské Hradiště-Sady L. Galuška (2022, 33–35) a v roku 2023 aplikoval spomínanú teóriu pri socioekonomickej analýze pohrebiska Ivanka pri Dunaji-Farkasek J. Tamašковиč (2023, 293–296). Z týchto analýz vyplynula určitá nejednoznačnosť zaradenia jedincov pochovaných na pohrebiskách do nami definovaných sociálnych a ekonomických skupín.

Problematické body, ktoré diskutovali uvedení autori, sa v podstate týkajú troch fenoménov archeologického výskumu veľkomoravských pohrebísk: 1. otázok teórie a metodiky vo vzťahu k relevantnosti výberu pohrebísk; 2. s datovaním veľkomoravských pohrebísk súvisí naša údajná rezignácia na chronológiu; 3. s tvorbou historických interpretačných modelov súvisia všetky ostávajúce fenomény.

1. RELEVANTNOSŤ VÝBERU POHREBÍSK ALEBO PREČO JE METODOLÓGIA PRI ARCHEOLOGICKOM VÝSKUME DÔLEŽITÁ

Výber populácie, na ktorej chceme realizovať akýkoľvek druh kvantitatívneho výskumu, je bezpochyby jedným z primárnych krokov výskumu. H. Chorvátová vo svojom texte v podstate zhrnula naše východiská, ktoré determinovali výber pohrebísk (primárne išlo o pohrebiská s kvalitne zachytenými a dokumentovanými pozostatkami po drevených konštrukciách; Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 26–36). Problematickým bodom je pre recenzentku absencia dostatočného množstva pohrebísk z centrálnych lokalít v našom dátovom súbore.

Jedno z najväčších nebezpečenstiev archeologickej práce spočíva v nedostatočnej kritike

prameňov. Náš primárny prameň tvoria včasnostredoveké pohrebiská v chronologickom rámci veľkomoravskej periódy s možnými presahmi na obe strany. Ak sme chceli skúmaný fenomén podrobiť všestrannej analýze jednotlivých aspektov pohrebného ritu s konkrétnou ambíciou rozpoznať prípadný chronologický či sociálny význam drevených konštrukcií v hroboch, bolo z mnohých dôvodov (ktoré sme veľmi podrobne v našej publikácii definovali) potrebné mať k dispozícii v celosti a dobre preskúmané a zdokumentované pohrebiská. Tento ideálny vstupný stav však, žiaľ, nie je realitou. Náš výber pohrebísk nie je v žiadnom prípade náhodný či obmedzený, zodpovedá vstupnej kritike dát. Inými slovami, ide o jediné dostupné dáta, ktoré možno zároveň relevantne analyzovať s minimom zaťaženia skreslením.

Zároveň je, samozrejme, platný problém induktívneho prístupu k výskumu. Indukcia je vo všeobecnosti neúplná a podlieha riziku zmien v pozorovaných vzorcoch v závislosti od zmien v dátach. Toto sa v prípade archeológie často prejavuje objavením nových archeologických prameňov. Induktívny výskum v našom ponímaní však nemá ambíciu vytvárať všeobecne platné modely, ktoré nepodliehajú zmenám, ale detegovať a následne v naratívnej rovine pochopiť a interpretovať vzorce v existujúcich dátach z konkrétneho prostredia a času (podrobne sme sa problematike vzťahu deduktívneho a induktívneho výskumu venovali v Hladík 2019).

Autorka recenzie sa ďalej pozastavuje nad skutočnosťou, že sme nepracovali s pohrebiskami z Pohanska pri Břeclavi a Starého Města. V tejto polemike sa ukazuje, že H. Chorvátová nereflekтуje tie časti monografie, ktoré hovoria o cieľoch a metodike výskumu. Inak by jej asi bolo zrejmé, že práca s pohrebiskami, na ktorých sa nenachádzali pozostatky po drevených konštrukciách (alebo nachádzali len vo veľmi obmedzenej miere) by v súvislosti so sledovanými otázkami nemala žiadny úžitok. Uvádza, že práve na pohrebisku v Starom Měste sa dochovalo viacero veľmi pozoruhodných konštrukcií. Spôsob dokumentácie a publikovanie hrobov v Starom Měste však nie je natoľko kvalitný, aby nám o týchto konštrukciách poskytol podrobnejšie informácie. Takéto archeologické pramene nie je následne možné v procese analýzy dát implementovať do výskumu. Problematike pohrebiska v Starom Měste sme sa v monografii venovali, ale dáta z tohto pohrebiska sme pre ich zlú kvalitu vo výskume nepoužili (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 31, 32). Pracovali sme však s týmito informáciami v interpretačnej rovine (napr. Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 287). Na túto situáciu však reagoval J. Unger, ktorý tiež publikoval recenziu

na našu monografiu. Uvádza: „Autoři upozornili na velké množství dřevěných proků zachovaných a slovně dokumentovaných na pohřebišti Staré Město-Na valách. Absence kresebné dokumentace může jako „šokující“ připadat ovšem jen badatelům z počátku 21. století, protože v té době to byl standart“ (Unger 2018, 294).

Drevené konštrukcie v hrobách zo Starého Města sú prezentované len ich rekonštrukciami v podobe perokresieb, ktoré samy osebe nemôžu byť relevantným prameňom (neexistuje kresbová dokumentácia, fotografie sa väčšinou týkajú len nálezov, resp. detailov kostier). Toto pohrebisko skúmali v priebehu niekoľkých desiatok rokov rôzni archeológovia s rôznou mierou a rôznym spôsobom dokumentácie. Podobne je to aj v prípade Mikulčíc, tu však väčšinou nešlo o slabšiu kvalitu dokumentácie, ale o fenomén pochovávaní v kultúrnej vrstve a o špecifické miestne pôdne podmienky, ktoré väčšinou znemožňujú rozpoznanie prítomnosti stôp po drevených konštrukciách v hrobách. To isté platí o Pohansku pri Břeclavi, tu však jednotná metodika výskumu aj dostatočná dokumentácia umožnila zaradiť do nášho dátového modelu aspoň hroby s preukázanou prítomnosťou takých konštrukcií. Najväčší problém však v prípade centrálnych lokalít predstavuje evidentne nižšia hĺbka hrobov oproti vidieckemu prostrediu. A práve hĺbka hrobov je rozhodujúcim faktorom pre dochovanie či nedochovanie stôp po dreve v hrobách (k problémom rozpoznávania a charakteru úprav hrobov a drevených konštrukcií v nich na veľkomoravských centrálnych lokalitách pozri Mazuch/Hladík/Poláček 2018).

Z uvedeného je zjavné, že hroby z pohrebísk z centrálnych lokalít nebolo možné využiť pri tvorbe nomotetického modelu. Pri hodnotení relevantnosti výberu skúmanej populácie je nesmierne dôležité si uvedomiť, tvorba akého modelu je cieľom výskumu. Či ide o model idiografický alebo nomotetický. Pre ozrejmienie uvádzame definíciu z monografie: „Idiografický model se snaží o vysvětlení prostřednictvím odhalení velkého množství příčin, které se nacházejí v pozadí určité události či určitého jednání (kvalitativní data). Nomotetický model usiluje o odhalení těch skutečností, které jsou nejdůležitější při vysvětlení všeobecných tříd událostí či jednání. Jde o tzv. probabilistický přístup ke kauzalitě (kvantitativní data). Rozdíl mezi kvantitativním a kvalitativním výzkumem se projevuje i v rovině měření (empirického pozorování). Kvantitativní výzkum vyžaduje silnou standardizaci, což zajišťuje vysokou míru reliability...“ (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 188). Keďže v našom prípade išlo o tvorbu nomotetického modelu, použitie dát z diskutovaných centrálnych lokalít by bolo metodicky chybné. Naopak, množstvo a kvalita našich dát umožnili vybudovať robustný model, ktorý je

kvalitným základom pre historické interpretácie týkajúce sa spoločnosti na Veľkej Morave.

Pre celý text H. Chorvátovej je symptomatické, že nemá konzistentný teoretický a metodický základ. Nejasnosti pri posudzovaní vybraných metodických aspektov výskumu, ako aj základných cieľov výskumu sa prejavili aj v iných pasážach recenzie. H. Chorvátová formuluje svoje výhrady napríklad nasledujúcim spôsobom: „V publikácii například nenájdeme úvahy týkající se doby potřebnej na zhotovení některých dřevěných konstrukcí. Tie by nám umožnili presnější poznat čas, který je potřebný na přípravu místa posledního odpočinku a získali by sme odhad, ako dlho trvala rozlúčka so zomrelým...“ (Chorvátová 2018, 315). Na tomto mieste opomeňme obsahovú stránku citovaných tvrdení. Tej sa venujeme nižšie. Zamyslime sa nad formou argumentácie a nad jej dôsledkami.

Recenzentka formuluje ako metodický prostriedok výskumu úvahy. Tie nám majú umožniť historické interpretácie. Pri interpretácii empirického obsahu však musíme aplikovať oveľa komplexnejšie metodické postupy ako len uvažovanie. Ak budeme uvažovanie chápať ako logické vyvodzovanie záverov (čo však z tvrdení recenzentky v konečnom dôsledku ani nevyplýva), je to, samozrejme, integrálna súčasť vedeckej metódy. A uvažovanie ako také je aj súčasťou našej metodiky (Hladík 2019). Je však príliš riskantné spoliehať sa len na tento postup. Historické interpretácie, ktoré autori opierajú len o „uvažovanie“, sú príliš často plné kognitívnych skreslení a vychádzajú z intuitívnych predpokladov, ktoré nie je možné verifikovať alebo falzifikovať.

Argumentačné nedostatky v recenzii a nerefektovanie základných metód a cieľov výskumu, ktoré sú prezentované v posudzovanej monografii, poukazujú vo všeobecnej rovine na nevyhnutnosť budovať archeologický výskum, ako aj akademické debaty o metódach a výsledkoch výskumu, na pochopenej a relevantne aplikovanej metodológii. Len takto sa dokážeme vyhnúť záverom postaveným na intuitívnych predpokladoch a argumentovaním pomocou kognitívnych skreslení.

2. CHRONOLOGICKÉ ASPEKTY VÝSKUMU VEĽKOMORAVSKÝCH POHREBÍSK

Chronológia veľkomoravských pohrebísk je dlhodo- bo jedným zo sporných bodov výskumu včasného stredoveku v strednej Európe. V podstate môžeme vidieť dva póly tejto diskusie. Na jednom z nich sa nachádzajú autori, ktorí opierajú svoje závery o chronologicko-typologický rozbor hrovej výbavy, skromné stratigrafické pozorovania a hľadanie

analógií v širokom geografickom priestore Európy (napr. Chorvátová 2004; Ungerman 2018). Na druhom póle sa nachádzajú autori, ktorí zdôrazňujú obmedzenia a limity vyššie zmienenej metodiky. Namiesto komparatívno-typologických rozborov hrobovej výbavy smerujú svoje výskumné úsilie k aplikovaniu prírodovedných analýz, matematických a geoinformačných modelov (napr. Hladík/Hladíková 2020; Macháček/Dresler/Príchystalová 2018; Unger 2013). V tejto diskusii je veľmi pozoruhodná skutočnosť, že pokiaľ ide o problematiku absolútneho datovania hrobov a chronologického vývoja pohrebísk, vidíme akýsi pozitivizmus a vieru v možnosť presného datovania hrobovej výbavy u bádateľov, ktorí pracujú v duchu chronologicko-typologickej paradigmy. Naopak, bádatelia z opačného pólu neustále upozorňujú na neistotu v datovaní pohrebísk.

Spomenutý pozitivizmus vidíme aj v recenzii H. Chorvátovej. Autorka uvádza, že sme úplne rezignovali na chronológiu. Následne predkladá nasledujúce argumentačné východisko: „V posledných rokoch sa pritom archeologické bádanie značne posunulo v poznaní relatívnej chronológie. Samozrejme, zodpovedať otázky absolútneho datovania bude vždy nesmierne zložité a bude sa neustále odvíjať od stavu aktuálneho poznania. Ale v prípade relatívnych sekvencií už vieme s pomerne značnou istotou povedať, čo bolo charakteristické na začiatku, v strede a v závere 9. stor.“ (Chorvátová 2018, 315). Toto argumentačné východisko v sebe ukrýva miernu diskrepanciu. Autorka najskôr píše, že absolútne datovanie bude nesmierne zložité, ale vzápätí tvrdí, že vieme so značnou istotou povedať, čo bolo na začiatku, v strede a v závere 9. stor. Teda predkladá akési intuitívne absolútne datovanie. Odhliadnuc od skutočnosti, že pojmy ako začiatok, stred a záver storočia samy osebe vnášajú do diskusie o datovaní pohrebísk veľkú mieru neistoty a subjektívneho pohľadu, je podľa nášho názoru zásadné v procese datovania hmotnej kultúry, ale aj nehnuteľných archeologických nálezových situácií, neustále striktne rozlišovať medzi rovinou archeologických dát a rovinou chronologickej interpretácie. Inak povedané, stratigrafické sekvencie zachytené napríklad na pohrebiskách nás informujú o chronologickom slede jedinečných udalostí. Generalizovanie týchto jedinečných udalostí na priestor celého pohrebiska a následne napríklad na hmotnú kultúru celej veľkomoravskej populácie je síce možné, avšak z hľadiska už vyššie diskutovanej indukтивной metódy tvorby vedeckých teórií ide v tomto prípade o zovšeobecnenie vlastností triedy objektov na základe fatálne nízkeho počtu

pozorovaní (podrobnejšie k fenoménu vzájomných stratigrafických vzťahov na centrálnych veľkomoravských pohrebiskách pozri Hladík/Mazuch 2010).

K problematike tvorby relatívnej chronológie na základe kľúčových situácií z pohrebiska v Starom Městě-Na valách, ktorú prezentovala H. Chorvátová (2004), sa naposledy vyjadril Š. Ungerman (2023). Na margo relatívnej chronológie H. Chorvátovej konštatuje: „Lze k němu² podotknout, že pokud navzájem srovnáváme více několikanásobných superpozic, nemůžeme a priori předpokládat, že např. všechny hroby ležící stratigraficky nejníže jsou navzájem současné. Navíc čtyři horizonty v rámci velkomoravského (a části povelkomoravského?) období by představovaly relativně krátké fáze. Takto jemná chronologie by v konečném výsledku působila spíše kontraproduktivně, neboť nezanedbatelný počet hrobových celků se nepodaří zasadit do jedné z takových úzce vymezených fází.“ (Ungerman 2023, 84).

V citovanej stati Š. Ungerman priamo naráža na problém budovania chronologických schém s príliš krátkymi časovými fázami. Diskusia o tomto fenoméne sa odohrala v minulosti napríklad v archeológii merovejských pohrebísk, ktoré existovali v západnej Európe zhruba od 5. do 8. stor. V priebehu 20. stor. dochádzalo k rozpracovávaniu chronológie na stále kratšie fázy, niekedy až na úroveň 25 rokov (Brather 2014; Ungerman 2023). Voči tomuto trendu sa kriticky vymedzil H. Steuer (1977; 1998). Za minimálnu zmysluplnú dĺžku chronologickej fázy tento autor považuje 50–60 rokov, teda približne dve ľudské generácie. Jeden z jeho argumentov je tvrdenie, že bežne muselo dochádzať k situáciám, keď sa predmet dostal do hrobu aj pol storočia po svojom vzniku. Ak by sme toto východisko akceptovali v prípade Veľkej Moravy, trvanie jej existencie by len mierne presahovalo jednu chronologickú fázu. S takto koncipovaným chronologickým rámcom sme pracovali aj v diskutovanej monografii.

Uvedené tvrdenia o vývoji a datovaní pohrebísk autorka vo svojich prácach opiera predovšetkým o vývoj veľkomoravského šperku (Chorvátová 2023; Chorvátová/Harvát 2020). Pokiaľ ide o vývoj veľkomoravského šperku a jeho premenu v čase, je asi oprávnené konštatovanie, že medzi odborníkmi existuje väčšinová zhoda o existencii minimálne dvoch časových horizontov vývoja (napr. Galuška 2013; Macháček/Dresler/Príchystalová 2018; Ungerman 2018). Zároveň je tiež zrejme, že súčasný stav bádania neposkytuje dostatočné množstvo argumentov na absolútne datovanie týchto horizontov. Počiatky veľkomoravského šperku na základe dnešného stavu výskumu je možné klásť kdekoľvek medzi prelom 8. a 9. stor. a poslednú tretinu 9. stor., keď už sú jednoznačne doložené mladšie varianty

² Náčrtu chronológie, pozn. M. Hladík.

šperku (tzv. nová vlna) pomocou rádiouhlíkového datovania (*Macháček/Dresler/Přichystalová 2018*). Dolná hranica vzniku veľkomoravského šperku, teda prelom 8. a 9. stor., je pritom definovaná len na základe analógií z pohrebísk ako Trilj či z hrobov z Biskupiji-Crkvine (*Chorvátová 2004*). Datovanie týchto oporných chronologických bodov je však samo osebe problematické (pozri napr. *Kouřil 2001; Werner 1978–1979*). Z územia Veľkej Moravy v súčasnosti nedisponujeme žiadnymi nespochybniteľnými absolútnymi dátami z prvej polovice 9. stor. Dokonca si dovoľujeme tvrdiť, že už nejaký čas je jasná potreba priznať si, že tradičnými typologickým metódami pri danom relatívne malom množstve signifikantných šperkov v hrobách a malej miere zastúpenia jedincov v jednotlivých „typoch“ (nech už sú definované akokoľvek), sa k bližšiemu datovaniu hrobov v rámci 9. stor. nemôžeme v žiadnom prípade dostať.

Vzhľadom na problematické datovanie hrobovej výbavy z veľkomoravského obdobia sme s dátami pracovali ako s celkom, teda považovali sme ich za analyticky súčasné, čo bol za danej situácie jediný metodicky korektný postup. Stav výskumu neumožňuje dostatočne vierohodne a testovateľne rozdeliť analyzovanú populáciu do horizontov diskutovaných vyššie. A preto tiež nie je relevantné tvrdenie, že sledovanie chronologického aspektu by nám umožnilo sa dozvedieť o premenách pohrebného rítu viac. Vo všeobecnosti je toto tvrdenie platné. Stráca však opodstatnenie v spleti „veľkomoravských“ chronologických diskusií, ktoré by viedlo k vytváraniu nepodložených chronologických konštruktov. Napriek tomu sme sa venovali problematike chronológie pohrebísk na viacerých miestach monografie. Problém chronológie bol neustále prítomný pri tvorbe dátového modelu, kde sme museli definovať hroby veľkomoravské a hroby povelkomoravské (napr. *Mazuch/Hladík/Skopal 2017*, 35–37, 145, 146). Keďže na veľkomoravských pohrebiskách s najlepšie dochovanými a dokumentovanými drevenými konštrukciami – Prušánky I a II, ktoré boli základom nášho výskumu, evidujeme pochovávanie aj po zániku Veľkej Moravy, nebolo našim primárnym cieľom v rovine chronologickej hľadanie a definovanie najstarších veľkomoravských hrobov, ale naopak, čo najpresnejšie odlíšenie najmladších veľkomoravských hrobov od hrobov povelkomoravských. Z hľadiska chronologického vývoja sme v monografii sledovali aj rozdiely alebo zhody skúmaných fenoménov pohrebného rítu v období veľkomoravskom a mladohradištnom (*Mazuch/Hladík/Skopal 2017*, 303–306).

Okrem toho, naše zistenie, opierajúce sa o kombináciu výsledkov z mnohých realizovaných analýz, že v prípade dobre zdokumentovaných pohre-

bísk boli mŕtvi uložení do drevených konštrukcií až v troch štvrtinách prípadov (a to ešte celkom jednoznačne v niektorých hrobách došlo k úplnému vymiznutiu stôp po týchto konštrukciách v dôsledku úplnej dekompozície dreva), nepriamo poukazuje na skutočnosť, že drevené konštrukcie v hrobách nie sú tým aspektom kultúrneho prejavu vtedajšej spoločnosti, ktorý by niesol nejakú chronologickú informáciu.

Absolútne datovanie pohrebísk či všeobecne veľkomoravskej hmotnej kultúry je v súčasnosti stále otvorený a nevyriešený problém. Určite nie je na mieste rezignácia, ktorá sa na prvý pohľad ponúka predovšetkým pod tlakom nekončiacich diskusií postavených na báze chronologicko-typologických konštruktov, evolucionizmu a snahe o stotožňovanie archeologických prameňov s historickými udalosťami (kritiku tohto postupu v tzv. slovanskej archeológii pozri v *Gojda 2000*, 43). Bez zapojenia prírodovedných metód je absolútne datovanie z drvinej časti založené na určitej „datovacej konvencii“ (*Klápště 1999*, 796). Túto skutočnosť nezmenili ani snahy aplikovať pri chronologicko-typologických analýzach pohrebísk kvantitatívne metódy ako seriácia či korešpondenčná analýza (napr. *Hanuliak 1993*, 105; *Pavlovičová 1996*, 109). Dôvodom je predovšetkým to, že tieto typy štatistických metódik ponúkajú veľký priestor na subjektívne vstupy do procesu analýzy a následnej interpretácie výsledkov. Problém absolútneho datovania veľkomoravskej hmotnej kultúry je veľmi komplexný, avšak dlhodobo sa ukazuje, že jeho vyriešenie nie je možné bez zapojenia interdisciplinárneho výskumu. V prostredí veľkomoravskej archeológie ide už tradične o využívanie dendrochronológie a rádiouhlíkového datovania. V súčasnosti tieto metodiky dopĺňa analýza starovekej DNA, ktorá umožňuje tvorbu rodokmeňov pochovaných jedincov, čím zásadne prispieva k problematike chronológie hmotnej kultúry, ako aj celých pohrebísk. Presnejšie povedané, metodika kombinácie starovekej DNA a dát pochádzajúcich z rádiouhlíkového datovania zvyšuje chronologickú presnosť absolútnych dát (*Massy et al. 2022; Sedig et al. 2021*).

3. INTERPRETAČNÉ MODELÝ ALEBO AKO TO NAOZAJ BOLO

Tretia skupina polemík, ktoré sa objavili v reakciách na monografiu a pri aplikovaní nášho teoretického modelu, sa týkala konkrétnych vybraných fenoménov pohrebného rítu spojených s prítomnosťou drevených konštrukcií a ich interpretačných možností. H. Chorvátová vyslovila polemiku, že v celej skúmanej populácii sme nedoložili pohreby

v tzv. drevených sarkofágoch, t. j. v rakvách vydlabaných z jedného kmeňa stromu (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 70). Argumentovala, že pohreby v kmeňoch stromu sú známe z európskeho prostredia od praveku po včasný stredovek. Ako príklady z veľkomoravského prostredia uvádza hroby zo Starého Města a jeden hrob z lokality Blatné. Ako sme už doložili vyššie, interpretácie drevených konštrukcií z pohrebiska Staré Město-Na valách sú veľmi diskutabilné vzhľadom na kvalitu dokumentácie. H. Chorvátová uvádza: „*Ich absencia³ na veľkomoravských vidieckych pohrebiskách nie je teda dôvodom pre domnienku, že by nikdy takýto spôsob pochovávania neexistoval...*“ (Chorvátová 2018, 315). Autorka nám tak podsúva tvrdenie, ktoré sme nevyslovili. Existenciu dlabaných rakiev sme vo všeobecnosti nikde v našom texte nespochybňovali. Len sme poukázali na skutočnosť, že mnohé pozostatky drevených konštrukcií, mylne považované za dlabané rakvy, sú v skutočnosti pozostatky po klasických rakvách konštruovaných z dosiek. Dokonca sme podrobne osvetlili princíp, ako k týmto zámenám môže dochádzať. Tento fakt potom vyvoláva potrebu revízie starších výskumov, v ktorých sú niektoré konštrukcie považované za dlabané rakvy. Naším cieľom bolo predovšetkým upozorniť na riziká nekritického preberania záverov zo starších prác.

Ako ďalší parciálny problém diskutovala H. Chorvátová naše interpretácie týkajúce sa ťažby a distribúcie dreva potrebného na zhotovenie rakiev a drevených konštrukcií v hroboch. Uvádza, že sme tému málo rozvinuli. Podľa autorky recenzie v monografii absentujú „*úvahy*“ týkajúce sa doby potrebnej na zhotovenie niektorých drevených konštrukcií“ (Chorvátová 2018, 315). Tieto by nám mali umožniť presnejšie poznať čas potrebný na prípravu miesta posledného odpočinku. Formálne limity autorkinej argumentácie sme diskutovali vyššie. Na tomto mieste sa zamyslíme nad obsahovou stránkou problému. Nie je nám úplne jasné, ako by sme mohli pomocou uvažovania prísť na to, koľko času bolo potrebného na prípravu drevených konštrukcií. V monografii na viacerých miestach uvádzame, že miera dochovania prameňov neumožňuje rekonštruovať podobu väčšiny konštrukcií. Nie je preto možné poznať čas potrebný na ich výrobu alebo prípravu. Úvahy týmto smerom na základe archeologických prameňov, ktoré máme k dispozícii, by boli čisto nepodloženými hypotetickými konštrukciami bez možnosti ich vedeckej verifikácie.

O vysokej technickej zdatnosti vtedajších výrobcov sme sa v našej práci zmienili (tesárske techniky spájania drier bez kovových prvkov, ťažké a ča-

sovo náročné opracovávanie dreva na dosky len s pomocou sekier atď.). Naznačili sme, vzhľadom na dovoz špecifického druhu dreva, z ktorého boli konštrukcie vyrábané, a tiež vzhľadom na opakujúce sa podobné konštrukcie vo veľkých počtoch a na pomerne rozsiahlom území, že v prípade výroby (distribúcie?) drevených pohrebných konštrukcií mohlo ísť aj o akúsi „pohrebničku živnosť“. Priznávame však, že v tomto prípade sa pohybujeme na veľmi tenkom ľade; nejde o nič viac než o obyčajnú hypotézu.

Ako sme uviedli už v úvode, v monografii sme prezentovali komplexnú teóriu socioekonomických vzťahov na Veľkej Morave, ktorú sme formulovali na základe analýzy pohrebného ritu skúmanej populácie a matematického modelovania. Označili sme ju ako teóriu mladých elít (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 298–303). V práci uvádzame: „*V sieti spoločenských vzťahů na Velké Moravě existovala část mladší populace (ale už v produkčním věku), která měla vliv na širokou sféru vztahů a silnou pozici ve společenských procesech. Je možné, že role této skupiny mladších elit byla ve velké míře založena na reprezentační rovině, s tím, že šlo o „elitu“, která konkrétní společenstvo reprezentovala navenek, vůči cizím skupinám (paralelně tak navenek vůči světu záhrobí), stejně jako v jeho vlastním rámci. Tak si společenstvo prostřednictvím menší skupiny jedinců, která jako by odrážela podstatnou část ideálního formátu společnosti, utvrdzovalo řád světa.*“ (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 301).

Skupina mladých elít však bola legitimizovaná a, takpovediac, formovaná len v kontexte širších spoločenských vzťahov na Veľkej Morave. Preto ďalej v práci uvádzame: „*Právě k potvrzení anebo relativizování (vyvrácení) postavení elitní skupiny mladších jedinců byla nezbytná existence dalších skupin, které jsme během našeho výzkumu identifikovali. Opět zde zdůrazňujeme, že nechápeme vztahy jako abstraktní struktury, které stojí v opozici vůči individualitám s jejich fenomenologickým základem bytí (podrobně viz kap. 1). Pokud tedy uvádíme, že společnost pociťovala potřebu změny, musíme poukázat na to, že společnost chápeme jako organickou síť konkrétních individualit a konkrétních vztahů (reálných reprezentací, nikoliv abstraktních struktur).*“ (Mazuch/Hladík/Skopal 2017, 301).

Teoretický model socioekonomických vzťahov, ktorý sme v monografii prezentovali, aplikoval L. Galuška pri interpretácii sociálneho statusu pochovaných na pohrebisku v Uherskom Hradišti-Sadoch (Galuška 2022, 33–35) a J. Tamaškovič pri analýze pohrebiska Ivanka pri Dunaji-Farkasek (Tamaškovič 2023, 293–296). Ich interpretácia sociálneho statusu pochovaných v Sadoch a vo Farkaseku a následná konfrontácia tejto interpretácie

³ Dlabaných rakiev, pozn. M. Hladík.

s teoretickým modelom, ktorý sme vybudovali, je veľmi prínosná vo viacerých rovinách.

Predovšetkým sa v tomto kontexte dobre ukazuje metodický aspekt výskumu socioekonomických vzťahov, ktorý sme už diskutovali vyššie. Ide o „zmiešavanie“ kvantitatívneho a kvalitatívneho výskumu. Zatiaľ čo model, ktorý sme vybudovali, je monotetický (kvantitatívny), interpretácie o sociálnom statuse pochovaných L. Galušku a J. Tamaškoviča sú postavené na kvalitatívnych dátach malej skupiny jednotlivcov. Princíp komparácie, ktorý následne obidvaja autori aplikovali, je postavený na snahe identifikovať/stotožniť jednotlivých pochovaných s jednotlivými sociálnymi skupinami, ktoré sme opísali v našom modeli.

V tejto metodike narážame na dva základné problémy. V prvom rade ide o fakt, že metodika neberie do úvahy aproximáciu modelu a príliš zjednodušene spája jedincov so skupinami. Druhým problémom, ktorý sa tu prejavil, je fenomén „fluidnosti“ sociálneho statusu v spoločnosti a nejednoznačnosť jeho interpretácie na základe pohrebného ritu.

Napriek uvedeným problémom je snaha aplikovať náš model na ďalšie veľkomoravské populácie veľmi užitočná. Vedie k hľadaniu ďalších komplexných pohľadov. Máme na mysli predovšetkým hlbšie poznanie parametrov vzťahov medzi jednotlivými sociálnymi skupinami. Na tento fenomén upozorňuje v závere svojej analýzy aj L. Galuška, keď kladie viaceré relevantné otázky. Napríklad: Aké boli procesy zmien počas prechodu medzi jednotlivými sociálnymi skupinami? Odohrávali sa tieto zmeny dobrovoľne alebo pod nátlakom (Galuška 2022, 35)? Ambícia modelu, ktorý sme vybudovali, nebola odpovedať na tieto otázky, avšak už ich položenie znamená určitú životaschopnosť nášho modelu. Poznanie parametrov vzťahov medzi jednotlivými definovanými socioekonomickými skupinami a procesov zmien v týchto skupinách je dôležitým krokom ďalšieho výskumu. Hľadanie odpovedí na tento druh otázok preto v mnohom posunie naše poznanie veľkomoravskej spoločnosti.

ZÁVER

Teória, metodika a chronológia v archeologickom výskume predstavujú tri previazané časti jedného celku. V predchádzajúcich riadkoch sme sa na príklade jednej monografie pokúsili poukázať na niektoré problematické aspekty týchto fenoménov v špecifickom výskumnom prostredí veľkomoravskej archeológie. V práci z roku 2019, ktorá vznikla krátko po publikovaní tu diskutovanej monografie, sme formulovali teoretické východiská

nášho výskumu, ktoré sme označili ako koncept teoretického pragmatizmu (Hladík 2019). V tomto teoretickom rámci už bol dizajnovaný výskum, ktorého výsledky prezentuje monografia z roku 2017 o drevených úpravách vo veľkomoravských hrobch.

V teoretickom pragmatizme ide o fúziu teoretickej bázy, vynútenú potrebou uchopenia komplexnosti v „po-postmodernom“ priestore. Takto uchopené teoretické východiská umožňujú pragmatické a zároveň relevantné hľadanie nástrojov výskumu a interpretácie dát. Je to pragmatické rozširovanie teoretického a metodického repertoáru výskumu. Toto rozšírenie smeruje od vedeckej činnosti rozdelennej na presne definované paralelné odbory k zhľuku neustále sa meniacich a nedostatočne definovaných oblastí výskumu. Dôležitou charakteristikou tohto konceptu je rozdeľovanie výskumného procesu na analytickú fázu, zameranú na získavanie faktov a fázu naratívnej interpretácie, v ktorej sa fakty spájajú do jedného konzistentného celku. Interpretácia a historická narácia sú preto integrálnou súčasťou výskumu, avšak musia byť postavené na predchádzajúcich metodických krokoch. Integrita výskumného procesu, postaveného na kategorizácii dát, explorácii základných vzorcov v dátach a tvorbe a testovaní teoretických modelov, zabezpečuje opakovateľnosť výskumného procesu a verifikovateľnosť záverov. Interpretáciu a historickú naráciu v tomto procese chápeme zhodne s F. Ankersmitom. Vychádzame teda z presvedčenia, že historická narácia ukazuje len istý obraz toho, čo sa v minulosti udialo (Ankersmit 1983).

Predovšetkým vďaka rozvoju technológií sa v archeológii dostáva do popredia interdisciplinárny výskum, ktorý zásadným spôsobom mení mnohé z tradičných a často nevyslovovaných predpokladov. V prípade veľkomoravskej funerálnej archeológie vieme tento fenomén demonštrovať práve na probléme chronológie, ktorému sme sa venovali vyššie. Pri výskume funerálnych areálov vo všeobecnosti musíme konštatovať, že v archeológii nastáva „biorevolúcia“ (Johnston et al. 2022), ktorá na jednej strane postuluje nové interpretačné naratívy, no zároveň nás núti prehodnocovať pohľad na tradičné domény archeologického výskumu v metodickej rovine. Či sa nachádzame v období dynamických revolučných zmien alebo sa archeologický výskum len pomaly mení pod tlakom technologických a spoločenských zmien, ukáže až čas. Už teraz je však zjavné, že pri archeologickom výskume nie je možné ignorovať technologický vývoj a teórie, hypotézy či interpretačné modely opierať len o niekoľko desaťročí staré metodické východiská a postupy.

LITERATÚRA

- Ankersmit 1983 – F. R. Ankersmit: *Narrative Logic. A Semantic Analysis of the Historian's Language*. Hague – Boston – London 1983.
- Brather 2014 – S. Brather: Anfang und Ende der Reihengräberfelder. Der Wandel von Bestattungsformen zwischen Antike und Mittelalter. In: S. Brather/H. U. Nuber/H. Steuer/T. Zotz (Hrsg.): *Antike im Mittelalter. Fortleben, Nachwirken, Wahrnehmung. 25 Jahre Forschungsverbund »Archäologie und Geschichte des ersten Jahrtausends in Südwestdeutschland«*. Freiburger Forschungen zum ersten Jahrtausend in Südwestdeutschland 21. Ostfildern 2014, 217–234.
- Galuška 2013 – L. Galuška: *Hledání původu. Od avarských bronzů ke zlatu Velké Moravy – Search for the Origin. From Avar bronze items to Great Moravian gold*. Brno 2013.
- Galuška 2022 – L. Galuška: *Uherské Hradiště-Sady. 500 Years of Christianity in Central Europe. II. Archaeological Analysis. Graves and Findings from the Ninth Century to the Beginning of the Thirteenth Century*. Brno 2022.
- Gojda 2000 – M. Gojda: *Archeologie krajiny. Vývoj archetypů kulturní krajiny*. Praha 2000.
- Hanuliak 1993 – M. Hanuliak: Pohrebisko slovanskej populácie z 10. storočia v Bučanoch. *Slovenská archeológia* 41, 1993, 83–113.
- Hladík 2019 – M. Hladík: On Theoretical Pragmatism in Archaeology. *Musaica archaeologica* 4, 2019, 195–213.
- Hladík/Hladíková 2020 – M. Hladík/K. Hladíková: Burial Sites in Záhorie (Middle and Lower Morava River Region) in Roman Times and in the Early Middle Ages: Considering the Causes of Formal and Spatial Dynamics of the Burial Rite – Ethnicity, Religion or Socio-Economic Development? In: A. Kozubová/E. Makarová/M. Neumann (ed.): *Ultra velum temporis. Venované Jozefovi Bátorovi k 70. narodeninám*. Slovenská archeológia – Supplementum 1. Nitra 2020, 191–200.
DOI: <https://doi.org/10.31577/slovarch.2020.suppl.1.15>
- Hladík/Mazuch 2010 – M. Hladík/M. Mazuch: Problém interpretace vzájemného vztahu sídlištních a pohřebních komponent v prostoru mikulčické raněstředověké aglomerace. *Přehled výzkumů* 51, 2010, 197–207.
- Chorvátová 2004 – H. Chorvátová: K relativnej chronológii pohrebiska Staré Město v polohe Na valách. *Acta Historica Neosoliensia* 7, 2004, 199–236.
- Chorvátová 2018 – H. Chorvátová: Marian Mazuch – Marek Hladík – Rostislav Skopal: Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén), Archeologický ústav AV ČR, Brno, Brno 2017 (rec.). *Studia Mediaevalia Bohemica* 10, 2018, 314, 315.
- Chorvátová 2023 – H. Chorvátová: *Prunkvoller Frauenschmuck während des langen 9. Jahrhunderts im Mährerreich. Typologie, Chronologie und historische Bedeutung*. Berlin – Boston 2023.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783111030265>
- Chorvátová/Harvát 2020 – H. Chorvátová/M. Harvát: Ženské a dětské hroby s honosným šperkem v dlhom 9. storočí v Čechách, na Morave a na Slovensku. (Komparácia, identifikácia elit a pokus o novú historickú interpretáciu formovania veľkomoravského Nitrianska.) *Musaica archaeologica* 5, 2020, 51–82.
DOI: <https://doi.org/10.46283/musarch.2020.1.04>
- Johnston et al. 2022 – P. Johnston/T. Booth/N. Carlin/L. Cramp/B. Edwards/M. G. Knight/D. Mooney/N. Overton/R. E. Stevens/J. Thomas/N. Whitehouse/S. Griffiths: The organics revolution: new narratives and how we can achieve them. *World Archaeology* 54/3, 2022, 447–463.
DOI: <https://doi.org/10.1080/00438243.2023.2179537>
- Klápště 1999 – J. Klápště: Příspěvek k archeologickému poznávání úlohy mince v přemyslovských Čechách. *Archeologické rozhledy* 51, 1999, 774–808.
- Kouřil 2001 – P. Kouřil: Zur chronologischen Stellung von Sporen, deren Arme mit rechteckigem Rahmen mit fester Schnalle beendet sind. In: L. Galuška/P. Kouřil/Z. Měřinský (ed.): *Velká Morava mezi Východem a Západem – Großmähren zwischen West und Ost*. Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 17. Brno 2001, 241–255.
- Macháček/Dresler/Přichystalová 2018 – J. Macháček/P. Dresler/R. Přichystalová: Das Ende Großmährens – Überlegungen zur relativen und absoluten Chronologie des ostmitteleuropäischen Frühmittelalters. *Prähistorische Zeitschrift* 93, 2018, 307–348.
DOI: <https://doi.org/10.1515/pz-2018-0010>
- Massy et al. 2022 – K. Massy/R. Friedrich/A. Mitnik/P. W. Stockhammer: Pedigree-based Bayesian modelling of radiocarbon dates. *PLoS ONE* 17/6, 2022, e0270374.
DOI: <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0270374>
- Mazuch/Hladík/Poláček 2018 – M. Mazuch/M. Hladík/L. Poláček: Úpravy hrobových jam, konstrukce v hrobech a fenomén tzv. hrobek v Mikulčicích. *Přehled výzkumů* 59, 2018, 87–117.
- Mazuch/Hladík/Skopal 2017 – M. Mazuch/M. Hladík/R. Skopal: Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén). Spisy Archeologického ústavu AV ČR Brno 56. Brno 2017.
- Pavlovičová 1996 – E. Pavlovičová: K vypovedacej schopnosti gombíka u naddunajských Slovanov v 9. storočí. *Slovenská archeológia* 44, 1996, 95–153.
- Sedig et al. 2021 – J. W. Sedig/I. Olalde/N. Patterson/É. Harnery/D. Reich: Combining ancient DNA and radiocarbon dating data to increase chronological accuracy. *Journal of Archaeological Science* 133, 2021, 105452.
DOI: <https://doi.org/10.1016/j.jas.2021.105452>
- Steuer 1977 – H. Steuer: Bemerkungen zur Chronologie der Merowingerzeit. *Studien zur Sachsenforschung* 1, 1977, 379–402.
- Steuer 1998 – H. Steuer: Datierungsprobleme in der Archäologie. In: K. Düwel (Hrsg.): *Runeninschriften als Quellen interdisziplinärer Forschung. Abhandlungen des Vierten Internationalen Symposiums über Runen und Runeninschriften in Göttingen vom 4.–9. August 1995 – Proceedings of the Fourth International Symposium on Runes and Runic Inscriptions in Göttingen, 4.–9. August 1995, Berlin*. Ergänzungsbände zum Reallexikon der Germanischen Altertumskunde 15. Berlin – New York 1998, 129–149.
DOI: <https://doi.org/10.1515/9783110821901.129>
- Unger 2013 – J. Unger: Kontinuita či diskontinuita středověkého mladohradištních pohřebišť na jižní Moravě. *Časopis Slezského zemského muzea. Série B – vědy historické* 62, 2013, 283–287.
- Unger 2018 – J. Unger: Marian Mazuch – Marek Hladík – Rostislav Skopal: Úpravy hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén), Archo-

- logický ústav AV ČR, Praha, Praha 2018 (rec.). *Archeologické rozhledy* 70, 2018, 294–296.
- Ungerma 2018 – Š. Ungerma: Vznik honosného veľkomo-
ravského šperku. Stav výzkumu a jeho perspektivy. In:
B. Gediga/A. Grossman/W. Piotrowski (red.): *Inspiracje
i funkcje sztuki pradžejowej i wczesnośredniowiecznej – In-
spirationen und Funktion der Ur- und Frühgeschichtlichen
Kunst*. Biskupínske Prace Archeologiczne 13. Prace
Komisji Archeologicznej 22. Biskupin – Wrocław 2018,
509–534.
- Ungerma 2023 – Š. Ungerma: *Raně středověké pohřebiště
v Dolních Věstonicích – Na pískách. Díl I – Analýza*. Spisy
Archeologického ústavu AV ČR Brno 74. Brno 2023.
- Werner 1978–1979 – J. Werner: Zur Zeitstellung der altkroati-
schen Grabfunde von Biskupija-Crkvina (Marienkirche).
Schild von Steier 15/16, 1978–1979, 227–237.

NEPUBLIKOVANÉ PRAMENE

Tamaškovič 2023 – J. Tamaškovič: *Sídelná štruktúra priestoru
Bratislavskej brány vo včasnóm stredoveku – archeológia
a archeologické modelovanie*. Dizertačná práca. Univer-
zita Konštantína Filozofa v Nitre. Filozofická fakulta.
Nitra 2023.

Rukopis prijatý 20. 2. 2024

Translated by Matúš Benkovič

Mgr. Marek Hladík, PhD.
Archeologický ústav AV ČR Brno
Čechyňská 363/19
CZ – 602 00 Brno
hladik@arub.cz
<https://orcid.org/0000-0002-0724-9867>

PhDr. Marian Mazuch, PhD.
Archeologický ústav AV ČR Brno
Čechyňská 363/19
CZ – 602 00 Brno
mazuch@arub.cz
<https://orcid.org/0000-0003-1213-1617>

Theory, Methodology and Chronology in the Archaeology of Great Moravian Funerary Complexes

Marek Hladík – Marian Mazuch

SUMMARY

The research of Great Moravian burial sites and the re-
search of central locations were primary interests of early
medieval archaeology in Central Europe in the post-war
period. In general, various phenomena of the burial rite
have been discussed many times from different perspec-
tives or with different methodological approaches. In
2017, we contributed to the discussion of the burial rite
in Great Moravia by publishing the monograph *Úpravy
hrobových jam a dřevěné konstrukce v hrobech na pohřebištích
Velké Moravy (sociální, duchovní a chronologický fenomén)*.
The monograph aimed to analyse one of the phenomena
of the burial rite: the use of wooden structures and coffins

in graves. We also studied this phenomenon in the broader
context of all available attributes of the burial rite in Great
Moravia. Using mathematical modelling, we formulated
a theoretical model of the socio-economic relations that
constituted the foundation of Great Moravian society.
We called this resulting model the theory of young elites
(Mazuch/Hladík/Skopál 2017).

Only time can tell whether any theoretical model is
viable. Since the publication of the monograph in 2017,
several texts have appeared in the archaeological litera-
ture, which either respond directly to the monograph or
apply the above theoretical model to other Great Moravian

populations. As a result, we decided to use these inspiring texts to elaborate our thinking about theory, methodology and chronology in the archaeology of Great Moravian burial sites.

H. Chorvátová (2018) published a text that discusses and evaluates our monograph. However, this text contains a number of problematic claims and several vaguely-formulated conclusions that are difficult to understand. The author defined multiple points of contention. The first one is the relevance of the selection of burial sites used in our research. The second point of contention according to H. Chorvátová is our alleged total resignation regarding the chronological aspect. Other points of contention are more specific and concern individual phenomena of the burial rite and their interpretations. The first issue is burial in hollowed-out trees at Great Moravian burial sites. The second issue is logging and distribution of wood, with the author claiming that we have insufficiently elaborated on this topic. The last partial problem, which the author believes should have been and was not addressed, is the consideration of the time required to make individual wooden structures.

L. Galuška (2022, 33–35) applied the theory of young elites in the analysis of the Uherské Hradiště-Sady burial site and J. Tamaškovič (2023, 293–296) applied the theory of young elites in the socio-economic analysis of the Ivanka pri Dunaji-Farkasek burial site. These analyses revealed ambiguity in the classification of individuals buried at the burial sites into the social and economic groups that we defined.

The issues discussed by these authors essentially concern three phenomena of archaeological research at Great Moravian burial sites: 1. issues of theory and methodology in relation to the relevance of the selection of burial sites; 2. the dating of Great Moravian burial sites is related to our alleged resignation regarding chronology; 3. all the remaining phenomena are related to the creation of historical interpretation models.

This paper discusses the above phenomena and concludes by formulating the parameters of the research process applied to the study of Great Moravian burial sites in the monograph. Theory, methodology and chronology in archaeological research represent three interrelated parts of a whole. The paper discusses the problematic aspects of these phenomena in the specific research environment of Great Moravian archaeology. In a 2019 paper, written shortly after the publication of the monograph, we formulated the theoretical foundations of our research, which

we referred to as the concept of theoretical pragmatism (Hladík 2019). This theoretical framework was used to design the research whose results were presented in the 2017 monograph on wooden structures in Great Moravian graves.

Theoretical pragmatism involves integration of the theoretical basis, which is dictated by the need to grasp the complexity in the 'post-postmodern' space. Theoretical foundations applied in this way allow pragmatic and relevant search for research and data interpretation tools. It is a pragmatic expansion of the theoretical and methodological repertoire of research. This expansion moves from the scientific activities divided into precisely-defined parallel fields to a cluster of constantly-changing and insufficiently-defined areas of research. An important characteristic of this concept is the division of the research process into an analytical phase, focused on obtaining the facts, and a phase of narrative interpretation, in which the facts are combined into a consistent whole. Interpretation and historical narration are therefore an integral part of the research; however, they must be based on previous methodological steps. The integrity of the research process, based on the categorisation of data, exploration of underlying patterns in the data and creation and testing of theoretical models, ensures replicability of the research process and verifiability of the conclusions. Our understanding of interpretation and historical narration in this process matches that of F. Ankersmit. Hence, we believe that historical narration only provides a partial picture of what happened in the past (Ankersmit 1983).

The development of technology has brought interdisciplinary research to the forefront of archaeology, which has fundamentally changed numerous traditional and often implicit assumptions. In Great Moravian funeral archaeology, this phenomenon is demonstrated by the problem of chronology, addressed in the paper. It must be noted with respect to the research of burial sites in general that there has been a 'biorevolution' in archaeology (Johnston *et al.* 2022), which on the one hand postulates new interpretation narratives and, on the other hand, forces us to rethink the traditional methodologies of archaeological research. Only time will tell whether this is a period of dynamic revolutionary changes or whether archaeological research is changing slowly under the pressure of technological and social changes. However, it is already evident that it is not possible to ignore technological developments in archaeological research, and to only base theories, hypotheses or interpretation models on decades-old methodological assumptions and processes.